

Solidarnostna ekonomija kot kontraekonomija: potenciali anarhističnega gibanja v Ljubljani

Abstract

The Solidarity Economy as a Counter-economy: The Potentials of the Anarchist Movement in Ljubljana

In the article, the authors examine the activities of the anarchist movement in Ljubljana as they relate to the concept of the counter-economy. The authors define this concept as a specific body of economic knowledge and practice which is linked to the processes of building counter-power. The authors focus on three collectives: the urban agrarian platform Zadruga Urbana, Anarchist Community Investment Fund, and the autonomous social space Jalla Jalla. The counter-economic practices of these collectives are defined as the anarchist movement's experimental alternatives to the neoliberal politics of exploitation, producing tangible effects on the everyday life of their participants. The authors interpret the three aforementioned collectives as nodes of a counter-economy that function as non-market and non-state mechanisms for the realization of a number of basic needs. Therefore, these collectives can be understood as examples of a politics of reproduction that is emerging from within both the anarchist and wider autonomous movements in Ljubljana.

Keywords: counter-economy, counter-power, politics of reproduction, mutual aid, anarchist movement

Matevž Pistotnik holds a BA in Adult Education. (matevz.pistotnik@hotmail.si)

Andrej Pavlišič holds a BA in Political Science. (andrej.pavlisic@avtonomija.org)

Povzetek

Članek obravnava delovanje anarhističnega gibanja v Ljubljani na področju kontraekonomije. Slednjo definirava kot specifično vednost in prakso na področju ekonomije, ki je povezana s procesi graditve kontramoci. V članku se osredinja na tri kolektive: urbano agrarno platformo Zadruga Urbana, Skupnostni investicijski sklad anarhistov in avtonomni socialni prostor Jalla Jalla. Njihove kontraekonomske prakse opredeliva kot eksperimentalne alternative anarhističnega gibanja neoliberalnim politikam izkoriščanja. Te alternative proizvajajo konkretne učinke na ravni vsakdanjega življenja vanje vključenih ljudi. Proučevane kolektive razumeva kot vozlišča kontraekonomije, ki delujejo kot netržni in nedržavni mehanizmi zadovoljevanja nekaterih osnovnih življenjskih potreb in jih je zato utemeljeno opredeliti kot primere politike reprodukcije, ki vznika v okviru anarhističnega in širšega avtonomnega gibanja v Ljubljani.

Ključne besede: kontraekonomija, kontramoč, politika reprodukcije, vzajemna pomoč, anarhistično gibanje

Matevž Pistotnik je diplomiran andragog. (matevz.pistotnik@hotmail.si)

Andrej Pavlišič je diplomirani politolog. (andrej.pavlisic@avtonomija.org)

Uvod

Sodobno družbo po vsem svetu zaznamujejo gospodarske, politične in socialne krize, kar je učinek večdesetletnega primata neoliberalnih politik opustošenja (Berardi, 2012; Harvey, 2007: 23; Federici, 2012: 69; Klein, 2007; Graeber, 2011: 375). Poleg stopnjevanja družbenih napetosti in rastočega nezaupanja do institucionalnih političnih procesov kot izrazov teh kriz marsikje vznikajo številne prakse, katerih horizont je preseganje dominantnih vzorcev delovanja, tudi ekonomskih (Holloway, 2010: 4–5; Sitrin, 2006: 2). Referenčna, a ne osamljena primera sta Argentina, ki je po finančnem zlomu decembra 2001 doživela pravo eksplozijo družbenih odgovorov nanj (Sitrin, 2006; Colectivo Situaciones, 2012), in Grčija, kjer se podobno dogaja v razmerah dolgotrajne politike varčevalnih ukrepov (Vradis in Dalakoglou, 2011). V obeh primerih so krizne razmere nastale kot posledica »dolgoročnih teženj po uveljavitvi prekarnosti, zmanjševanju že pridobljenih socialnih pravic, strukturni brezposelnosti in ustvarjanju presežne populacije« (Zechner in Rübner Hansen, 2015) v konkretnem lokalnem politično-ekonomskem kontekstu. Te razmere poganjajo »številne boje okoli socialnih pravic, virov in preživetja, ki v svoje središče postavljajo življenje samo« (Zechner in Rübner Hansen, 2015) in jih nekateri avtorji opredeljujejo kot boje okoli socialne reprodukcije (Federici v Haiven, 2013) oziroma kot politiko reprodukcije (Zechner in Rübner Hansen, 2015).

V Sloveniji je kriza kulminirala v vstajah pozimi 2012–2013. Splošno družbeno vrenje so sprožili procesi neoliberalnega pustošenja, ki so globoko povezani s problematikami prekarnosti oziroma prekarizacije, nove revščine in občutnega krčenja socialnih pravic za velik del družbe (Prekerni osir, 2012; Flaker @ Boj za, 2013). Omenjene problematike Zechner in Rübner Hansen (2015) označujeta kot ključne za politiko reprodukcije, ki se je v času pred vstajniško zimo, med njo in po njej tudi v Sloveniji izražala s pozivi k vzpostavitvi novih mehanizmov zadovoljevanja osnovnih življenjskih potreb tistega dela družbe, ki se je zaradi neoliberalnih politik znašel med presežno populacijo (Endnotes, 2010: 16; Rübner Hansen, 2015), in s tem z močno zmanjšanimi možnostmi za zadovoljevanje potreb z zaposlitvijo, socialno podporo ali drugimi uradnimi mehanizmi državne socialne politike. Vstajniško vrenje je s tem, ko je afirmiralo moč in zmožnost ljudi za samoorganizirano delovanje (Pohleven, 2013), še okrepilo zavest o potrebi po omenjenih novih mehanizmih ter s tem politiki reprodukcije odprlo nove možnosti.

Metodologija

V pričujoči študiji primerov avtorja obravnava delovanje treh neformalnih samoorganiziranih kolektivov, ki gradijo prav takšne mehanizme. To so agrarna urbana platforma Zadruga Urbana, Skupnostni investicijski sklad anarhistov (SISA) in avtonomni socialni prostor Jalla Jalla. Omenjene kolektive sva izbrala zato, ker delujejo na področjih, ki so pomembna za tvorjenje skupnosti: prehrana, socialni

prostor in kultura ter finance in stanovanjska problematika. Prakse vseh kolektivov delno posegajo na področje ekonomije. Za vse sta značilna večletno neprekinjeno delovanje po načelih avtonomije, samoorganizacije, horizontalnosti, solidarnosti, antikapitalizma, antišovinizma in antinacionalizma ter dejavna vpetost v anarhistično gibanje. Dodatno pa je na izbiro vplivala tudi osebna vpetost obeh avtorjev v anarhistično gibanje in s tem povezan olajšan dostop do ljudi in informacij ter poznavanje širšega konteksta.

Pri etnografskem raziskovanju (Muršič, 2011) sva uporabljala metode opazovanja z udeležbo, nestrukturiranih pogovorov s člani¹ ter proučevanja pisnih gradiv, ki so nastala v obravnavanih kolektivih. Vsebina študije izhaja iz večletnega sodelovanja s kolektivi pri njihovih dejavnostih in spremljanja njihovega razvoja delovanja od začetkov.

Študija izhaja iz vprašanj, ki sva si jih avtorja skupaj z drugimi sopotniki zastavljala skozi lastno delovanje. Pri tem sva v veliki meri črpala iz metodologije militantnega raziskovanja, kakor jo utemeljuje Colectivo Situaciones (2012), s katerim deliva izhodišče, da tovrstno raziskovanje nima svojega predmeta (Colectivo Situaciones, 2003), zato od njega tudi ne more biti odtujeno, temveč je razumljeno kot sestavni del kolektivne graditve družbene moči. Mišljenje je namreč »praksa. Je dejavnost razvijanja in predstavljanja teorije. Z mišljenjem tvorimo svet, situacijo in smisel. Mišljenje je tisto, kar ustvarja ideje, znanja, projekte, prakse in postajanja. /.../ Misel sama je praktična in situacijska.« (Colectivo Situaciones, 2012) Tudi najina študija je eno od orodij ustvarjanja tistega sveta, v katerem imajo obravnavane situacije in mišljenje, ki je vanje vtkano, smisel.

Izhodišče te študije so konkretna življenja ljudi, ki so vpeti v anarhistično gibanje in skupnost, ki se okoli njegovih dejavnosti konstituira, in v tisti del njihove ekonomske aktivnosti, ki poteka zunaj formalnega trga dela in mehanizmov državne socialne politike ter je usmerjen v zadovoljevanje nekaterih njihovih osnovnih potreb in sočasno graditev politično aktivne skupnosti. Njena premisa pa je, da »delo v avtonomnih kolektivih, ki ne ubogajo pravil, ki jih vsiljuje akademija, implicira vzpostavitev pozitivne povezave s subalternim, razdrobljenim in skritim znanjem in proizvodnjo praktičnega znanja kontramochi« (Colectivo Situaciones, 2003). V skladu s to premiso avtorja dajeva svoj prispevek k premišljanju tistih ekonomskih praks lokalnega anarhističnega gibanja, ki pripomorejo h graditvi njegove kontramochi.

Proučevanje antiavtoritarnih in antisistemskih družbenih gibanj in participacija v njih je za današnje družboslovje svojstven podvig, saj prevladujoče metode ta gibanja težko zaobjamejo. Obstoječi znanstveni okvir ni zadosten za interpretacijo pojavov, ki se umikajo oziroma zavračajo oblastne oblike družbenega, zato obstaja manko na področju metodologij proučevanja, ustvarjanja in deljenja znanj brez

---

¹ V besedilu uporabljeni samostalniki moškega spola veljajo za vse osebe, ne glede na spol.

nanašanja na prevladujoče vzorce znanosti (Tepina, 2011: 13–14). Da ne bi bilo pretiranega poenostavljanja in posploševanja, avtorja še posebej poudarjava, da ima vsak od proučevanih kolektivov sebi lasten avtentičen razvoj, logiko delovanja in cilje. Strinjava se z Zadnikarjevo tezo, da za družboslovno obravnavo antisistemskih družbenih gibanj

ni problematična zgolj njihova subverzivnost /.../, temveč njihova razpršenost, heterogenost in mnogoterost, ki je ni mogoče zajeti v klasične družboslovne kategorije, ki merijo na »posploševanje« in v znanost, zasnovano kot redukcijo kompleksnosti. Ta razpršenost, heterogenost in mnogoterost je zgodovinski rezultat odporiških praks, ki se na eni strani tako rešijo preteklih zablod (npr. monolitnega strankarskega avantgardizma) in so bliže dejanski družbeni problematiki (*issue oriented politics*), po drugi strani pa se izmikajo manipulativnim posegom (tudi represiji) oblasti. (Zadnikar, 2011)

Če v tej študiji ostaja precej nezapisanega, to ostaja tudi z namenom ohranjanja pogojev tega izmikanja.

Anarhistično gibanje, kontraekonomija in graditev širše skupnosti

Tudi v Sloveniji se je od sredine devetdesetih let razvil tisti del družbe, ki se ga v literaturi različno označuje kot gibanje za globalno pravičnost (Pianta in Marchetti, 2007: 39), avtonomna družbena gibanja (Katsiaficas, 2006), alterglobalizacijsko gibanje (Negri in Hardt, 2010: 102), gibanje gibanj (Federici, 2012: 106). Kot njegov konstitutivni del se je razvijalo tudi anarhistično gibanje,² ki ima v svetovnem merilu za sabo že več kot poldrugo stoletje bogate in globalne zgodovinske tradicije, o njegovi kontinuirani organizirani dejavnosti v Sloveniji pa lahko zares govorimo šele v zadnjih dvajsetih letih (Korošec, 2014). Predvsem se to gibanje konstituira okoli ideje nekapitalistične, brezrazredne družbe enakosti in solidarnosti ter političnih praks, kot so kampanje, protesti, artikulacije, intervencije, sodelovanje in organiziranje političnih procesov, pogosto kot del širših političnih koalicij. Njegovi osnovni gradniki so kolektivi, ki svoje delovanje odkrito utemeljujejo na načelih avtonomije, samoorganizacije, horizontalnosti in zagovarjajo antikapitalizem, anti-

---

² V nasprotju s prej omenjenimi gibanji je anarhistično gibanje definirano precej ožje, saj se nanaša zgolj na skupine in prakse, ki se eksplicitno označujejo kot take oziroma se eksplicitno umeščajo v anarhizem kot političnem gibanju in tradiciji. Za nekatere avtorje je tovrstna samoumestitev atribut manifestnega anarhizma, ki pa ne zajame celotnega anarhizma, saj tega razumejo precej širše, in to tudi tako, da anarhizem vsebuje prakse, za katere sploh ni nujno, da same sebe deklarativno označujejo kot anarhistične. Za razdelavo razmerja med manifestnim, latentnim in inverznim anarhizmom glej Jeffs (2007).

šovinizem in antinacionalizem. Četudi je danes anarhistično gibanje razpršeno po vsej Sloveniji (Korošec, 2014: 47–48), njegovo najbolj stabilno in dejavno vozlišče ostaja Ljubljana.³

Anarhistično gibanje v Ljubljani se umešča na tisto družbeno in politično obrobje, ki ga bell hooks opredeljuje kot prostor upora in kraj radikalne odprtosti in možnosti (hooks, 1989: 209). Tej umeščenosti navkljub mu je skozi dolgoletno delovanje uspelo zgraditi določeno prepoznavnost tudi širše v družbi (Korošec, 2014: 50), predvsem skozi svojo vpetost v Avtonomni kulturni center Metelkova mesto (v nadaljevanju Metelkova), Avtonomno tovarno Rog, Radio Študent in skozi dejavno sodelovanje v skoraj vseh avtonomnih političnih mobilizacijah zadnjega desetletja, denimo pri antifašistični mobilizaciji leta 2009, v vstajniški zimi 2012–2013 in v času začasno povečane odprtosti balkanske migrantske poti jeseni in pozimi 2015–2016.

Anarhistično gibanje v Ljubljani ima otipljive posledice tudi za širše avtonomno gibanje, s katerim ga družijo načela antiavtoritarnosti, samoorganizacije in direktne akcije. Kot sestavni del graditve kontramoči posebno pozornost namenja skupnostni infrastrukturi, denimo socialnim prostorom in medijem, saj je ta nujno potrebna, da bi lahko gibanje skozi daljše časovno obdobje ohranilo in razvijalo svojo zmožnost za politično delovanje, avtonomno od oblasti, političnih strank in nevladnega sektorja. Infrastruktura zahteva nenehne individualne in kolektivne vloške v obliki časa, osebnega angažmaja in materialnih virov. Skozi redno in organizirano vlaganje energije v svojo infrastukturo anarhistično gibanje realizira strategijo gradnje kontramoči (Gee, 2011: 18). Antropolog David Graeber (2013: 25) slednjo opredeljuje kot niz družbenih institucij, ki so v opoziciji do države in kapitala, med primeri pa navaja samoupravne skupnosti, radikalne delavske sindikate in ljudske milice. Na drugi strani pa José Luis Fernández Casadevante Kois, Nerea Morán in Nuria del Viso v svoji študiji skupnostnih vrtov v Madridu dodajajo pomembno tezo, da se koncept kontramoči nanaša na

način zasedanja mesta v konfliktnem odnosu [*inhabiting a conflict*], ki ni obseden s konfrontacijo in upošteva, da je graditev novih družbenih odnosov lahko gesta radikalnega kljubovanja. To sovпада z zgodovinskimi

---

³ Nekaj najbolj prepoznavnih anarhističnih kolektivov in z njimi povezanih projektov v Ljubljani: Anarhistična pobuda Ljubljana (APL) je aktivna na številnih področjih in v sedanji obliki neprekinjeno deluje že več kot deset let ter je članica mreže Federacija za anarhistično organiziranje (FAO). Med drugim je leta 2006 vzpostavila socialni prostor za raziskovanje in razvijanje teorije in prakse anarhističnih gibanj A-Infoshop, ki ga vse od tedaj tudi upravlja. A-Infoshop je večnamenski prostor, kjer med drugim potekajo redni informativni in izobraževalni dogodki, kulturne dejavnosti, v njem deluje knjižnica radikalne politične literature ter redno gosti javno kuhinjo. Črna luknja je kontramedijski radijski kolektiv, ki v različnih zasedbah na Radiu Študent deluje od leta 1995. Anarhistka je redno tiskano glasilo anarhističnega gibanja, ki izhaja od leta 2008. Založba in distribucija Acerbic distribution deluje od leta 2010. Tovariških oziroma s tem gibanjem povezanih kolektivov, ki se eksplicitno ne označujejo za anarhistične, so pa del širše mreže avtonomnega gibanja, pa je v Ljubljani še kar nekaj.

socialističnimi in anarhičnimi težnjami k razvoju pobud in projektov, ki so predvidevali, kakšna bi lahko bila nekapitalistična družba. (Casadevante Kois, Morán in del Viso, 2018)

Obe opredelitvi se izkažeta za uporabni za obravnavo delovanja anarhističnega gibanja v Ljubljani.

Silvia Federici pravi, da »je vzdržno lahko le tisto gibanje, ki postavi v središče reprodukcijo tistih, ki v njem sodelujejo, s čimer transformira protestne shode v momente kolektivne reprodukcije in sodelovanja« (Federici, 2012: 111). Takšno gibanje pa ne ostane zgolj gibanje, saj skozi geste radikalnega kljubovanja in graditev novih družbenih odnosov vznikata tudi neka nova skupnost. Nekje je namreč treba živeti, nekaj je treba jesti. Na voljo moramo imeti čas, prostor, orodja, surovine in druge vire za igro, vzgojo, učenje, razvoj potencialov in ne nazadnje za politične intervencije v družbo. Da bi si vse to zagotovili, moramo iz trenutno dominantnih ekonomskih odnosov rekonstruirati stanovanja, hrano, znanje, skupna proizvodna sredstva, družabne prostore, kulturne dogodke in njihovo produkcijo, medije, načine njihove distribucije oziroma dostopnost ter ustvariti netržne in nedržavne mehanizme zadovoljevanja potreb in želja. Vse naštetost so izzivi, ki jih postavlja dominanten način proizvodnje, nanje pa se anarhistično gibanje v Ljubljani odziva tudi s politiko reprodukcije, katere osnovni gradniki so kolektivi, ki delujejo na področju kontraekonomije, in jih obravnavava v nadaljevanju.

Številni sodobni avtorji, ki se ukvarjajo z ekonomijo, zavračajo premiso o nujnosti kapitalizma in o gospodarski rasti kot osrednjem cilju ekonomske dejavnosti (Daly, 2013). Ekonomijo razvijajo kot sistem vednosti in praks, katerega cilj je vključujoča, solidarnostna, pogosto tudi nekapitalistična družba. Takšen politični zastavek se odraža v teoretskih konceptih skupnostne ekonomije (Newbury, 2013), solidarnostne ekonomije (Nardi, 2016), neformalne in ljudske ekonomije (Laville, 2010), participativne ekonomije (Albert, 2003), če naj naštejeva vsaj nekatere. V tem duhu dodajava še en koncept, in sicer kontraekonomijo, ki jo definirava kot vednost in prakso na področju ekonomske dejavnosti, ki izhaja iz graditve kontramoci anarhističnega gibanja, njegovih načel in vrednot ter se v svojem delovanju izogiba režimom nadzora, regulacije, razlastitve ter kategorizacije, ki ga družbi vsiljuje državna ali katera druga oblast. Kontraekonomija kot praksa je sestavni del kolektivnega političnega organiziranja, njeni nosilci pa so predvsem stabilne strukture, ki delujejo skozi daljše časovno obdobje in za katere je politično delovanje ena konstitutivnih osi njihovega samorazumevanja in delovanja. Ključni temelj kontraekonomije je troje načel: »naredi sam« (Holtzman, Hughes in Van Meter, 2007), vzajemna pomoč (Kropotkin, 2009) in solidarnost. Prvo z zmanjševanjem stroškov omogoča višjo raven avtonomnega delovanja, drugi dve načeli pa razvoj kompleksne podporne mreže anarhističnih kolektivov, v duhu »vsak po svojih zmožnosti, vsakomur po njegovih potrebah«, onkraj oblastnega pogojevanja. Ta načela delovanja spodbujajo razvoj interne dinamike med kolektivi, kar skupaj z

njihovimi načini financiranja vzpostavlja možnost vzporednega ekonomskega sistema in investiranja v vedno nove strukture gibanja. Če po Graeberju kontramoč sestavljajo družbene institucije (Graeber, 2013: 25), po Casadevante Kois, Morán in del Viso pa je ta povezana z »načinom zasedanja mesta v konfliktnem odnosu«, potem se kontraekonomija nanaša na tiste institucije, ki delujejo na področju ekonomije ter so v konfliktnem odnosu z oblastmi. Smoter kontraekonomije tako ni ustvarjanje posameznih »delovnih mest«, četudi je to eden njenih vidikov, temveč izpolnjevanje pogojev za reprodukcijo političnega gibanja.

Vozlišča gibanja: samoorganizirani kolektivi, njihove prakse, projekti in pobude

Hrana: Zadruga Urbana

V zadnjih letih je vprašanje prehranske samopreskrbe deležno širše javne pozornosti. Tudi na Metelkovi so se v tem času vzpostavile nekatere na hrano vezane avtonomne pobude: kolektivni vrtovi, veganske večerje, pobuda »Hrana, ne orožje« in alternativna tržnica so se razvile do stopnje, ki pomembno prispeva k zadovoljevanju potrebe po hrani v avtonomni skupnosti. Eno od vozlišč organiziranja teh pobud je Zadruga Urbana, od leta 2010 delujoči neformalni kolektiv, ki je nastal kot rezultat srečanja med izobraževalno platformo APL – Neformalne akademije pankersko-anarhističnega delavstva (NAPAD) – in mednarodne aktivistične skupine Reclaim the Fields.⁴ Zadruga Urbana (2012) želi okrepiti neposredno povezavo med pridelovalci hrane in končnimi porabniki. S takšnim delovanjem na področju prehranske samopreskrbe odgovarjajo na čedalje večjo prehransko odvisnost ljudi od živilske industrije, naravnane v dobiček, na privatizacijo zemlje in menedžerski način upravljanja javnih (pa tudi občinskih in državnih) zemljišč.

Dejavnost Zadruge Urbane (2012) je proizvodna, distribucijska, izobraževalna, teoretska, politična in medijska. Kar se neposredne proizvodnje tiče, je Zadruga v preteklosti upravljala štiri vrtove v Ljubljani na različnih lokacijah, od katerih trenutno obstajata še dva.

Zadruga Urbana je leta 2014 skupaj s permakulturno pobudo kolektiva Jalle Jalle sodelovala pri vzpostavitvi Skupnostnega vrta Čolnarska.⁵ Od leta 2011

---

⁴ Mednarodna mreža posameznikov in kolektivov, ki se zavzemajo za ponovni prevzem kontrole nad proizvodnjo hrane in vzpostavljanje alternative kapitalizmu na temeljih sodelovanja, kolektivizma in avtonomije. Glej Reclaim the Fields, 2017.

⁵ Med letoma 2014 in 2016 je Zadruga skupaj z Jallino permakulturno pobudo, ki je med drugim organizirala serijo predavanj »Jalline sonaravne srede« in delavnice na temo permakulturnega vrtnarjenja v Jalli Jalli, in nekaterimi drugimi posamezniki upravljala skupnostni vrt s površino okoli 200 m² na Veliki čolnarski ulici v Ljubljani. Glej Kilavo Seme, 2016.

soupravlja deset hektarov veliko kmetijo Trankovec v Slovenskih goricah,⁶ kjer člani skrbijo za gozd, visokodebelni sadovnjak z okoli trideset drevesi, gojijo vrtnine, zelišča in poljščine ter jih predelujejo v sok, žganje, marmelado itn. Medtem ko poteka delo na ljubljanskih vrtovih Zadruga po načelu individualnega angažmaja in občasnih organiziranih večjih kolektivnih akcij, se je na kmetiji Trankovec zaradi oddaljenosti od Ljubljane, kjer živi večina članov kolektiva, in večjega obsega del oblikoval model skupnostnih »vikend akcij«, katerih časovnica je dogovorjena vnaprej, včasih za en mesec, drugič pa kar za celo leto. To omogoča predpriprave in koordinacijo prihoda čim večjega števila ljudi z namenom večje storilnosti. Eden od članov Zadruga je povzel, kako je stopnja in vrsta aktivnosti odvisna od številnih dejavnikov:

Na kmetiji smo imeli pred tremi leti dve njivi, naslednje leto nič, letos pa imamo eno. Tu je tudi velik sadovnjak in če se ne moremo organizirati, potem sadja pač ne pobremo ... Nekaj sadja si razdelimo, nekaj ga porabimo za žganjekuho, delamo tudi sok in kis in če nam uspe, kaj pripeljemo tudi na alternativno tržnico. Tako včasih pridelamo četr tona krompirja, drugič pa sto litrov jabolčnika. Podobno se dogaja tudi z vrtovi, v obdobju Skupnostnega vrta Čolnarska smo delo na preostalih vrtovih skoraj opustili, saj je šlo za veliko zaplato zemlje v središču mesta z zelo ugodnimi pogoji za vrtičkanje. Tako so se velikokrat ustvarili presežki, ki jih je bilo treba predelati oziroma distribuirati naprej. Pogosto so šli presežki za tržnico ali pa so se podarili za skupnostne kuhinje – za vegansko večerjo ali za dogodek Hrana, ne orožje. (Zadružnik 1)

Zadruga Urbana distribucijske prakse razvija predvsem prek rednih mesečnih Alternativnih tržnic na Metelkovi, katerih pobudnica in koordinatorka je. Na tržnici se namesto ustaljenega načina plačevanja z denarjem spodbujajo razdeljevanje, blagovna menjava in donacija. S tem projektom želijo člani kolektiva okrepiti avtonomno, samoorganizirano in mrežno delovanje pri izmenjavi hrane:

Od ljudi se pričakuje, da prinesejo svoje pridelke in izdelke (zelenjava, vložnine, sadike ...) in vzamejo, kar si želijo. Pri tem je pomembno, da ne prihaja do primerov, ko bi se kdo počutil oškodovanega. K osebni prisotnosti na sami tržnici se spodbuja tudi sodelujoče kmete, ki sicer lahko za svoje pridelke opredelijo željeni prostovoljni prispevek, po drugi strani pa njihova prisotnost omogoča tudi neposredno menjavo. Prostovoljne prispevke največkrat dajejo tisti udeleženci tržnice, ki nimajo nič za zamenjavo. Praksa tržnice je tudi, da se pridelki razdelijo do zadnjega, zato se hrana pogosto še v večji meri kot menja razdeljuje. Denar igra pri vsem skupaj postransko vlogo, ker je fokus

---

⁶ Zadruga Urbana kmetijo soupravlja na pobudo člana mariborskega dela kolektiva, ki jo je prevzel od svojih staršev.

na vzpostavljaju prostora menjave in razdeljevanja dobrin, ustvarjanju srečevališča skupnosti ter odpiranju anarhistične skupnosti širši družbi, saj gre vendarle za javni dogodek. Prostovoljne prispevke s tržnic nato Zadruga investira v nakup orodja ali v kakšne druge dejavnosti. (Zadružnik 2)

Alternativna tržnica od leta 2013 združuje različne pridelovalce in porabnike hrane in je organizirana kot vključevalen, odprt prostor, v katerem se poleg prehranskih izmenjujejo tudi drugi izdelki, denimo rokodelski in kozmetični, redno pa je na tržnici na voljo tudi radikalna politična literatura. Alternativnost tržnice se kaže v tem, da zaradi močne usmeritve v menjavo med neposrednimi proizvajalci ne obstaja stroga in trajna delitev med ponudniki in potrošniki, posledično pa njen osrednji mehanizem ni kroženje denarja, temveč krepitev odnosov vzajemne podpore in utrjevanja skupnosti. Dodatno so tržnice tudi pomemben prostor organiziranja, načrtovanja in širjenja mreže zainteresiranih.

Organizacijska načela so osmišljena skozi proces samega delovanja, eno ključnih orodij njihove implementacije in

osnovno orodje organiziranja in odločanja so redni sestanki kolektiva, ki ponavadi potekajo v socialnih prostorih in ateljejih na Metelkovi, kjer vsi člani skupaj razpravljamo o predlaganih točkah, konsenzualno oblikujemo sklepe in najdemo odgovorne osebe za njihovo realizacijo. Če se nam zdi potrebno, določimo tudi splošne funkcije, ki krožijo na eno do dve leti – na primer administrator spletnih orodij ali blagajnik. V primeru sodelovanja z drugimi kolektivi, mrežami ali pobudami pa na širše sestanke pošljemo delegate, ki tam zastopajo stališča kolektiva. (Zadružnik 2)

Poleg osnovnih dejavnosti pridelave in distribucije hrane Zadruga Urbana organizira tudi informativno-izobraževalne delavnice in predavanja. Člani lastno teorijo razvijajo tudi skozi študijske skupine, v sklopu katerih je nastalo besedilo *(De)institucionalizacija vrtičkarstva*,⁷ in javne razprave – ena takšnih, na temo hidravličnega drobljenja, je med drugim pripeljala do lastne artikulacije in oblikovanja širše pobude, ki se je priključila že obstoječemu boju proti hidravličnemu drobljenju v Petišovcih, tj. civilni pobudi Ustavimo fracking v Petišovcih (Zadruga Urbana, 2015b). Iz Zadruga je kot samostojen projekt izšla oddaja o vrtičkanju, okolju in skvotiranju Kilavo seme, ki je že štiri sezone del rednega programa Radia Študent. Zadruga pa se je poleg tega aktivno udeleževala v Protirasistični fronti brez meja⁸

---

⁷ V njem kolektiv problematizira uveljavljene »zelen« politike v mestih in agitira za avtonomen, samoorganiziran pristop. Glej Zadruga Urbana, 2014.

⁸ Koalicija Protirasistična fronta brez meja je bila vzpostavljena kot odgovor na porast fašizma in militarizacije ter nehumanega kriznega menedžmenta z migranti v času tako imenovanega balkanskega koridorja. Glej Komunal, 2015.

in pri obrambi zasedene Avtonomne tovarne Rog.⁹

Člani Zadruga Urbana so hkrati tudi del drugih kolektivov oziroma pobud. Iz pogovorov s člani izhaja, da pri marsikom motivacija za sodelovanje ne temelji na želji po vrtičkanju oziroma individualni samooskrbi, temveč po samoorganiziranem delovanju in tesnejšem povezovanju z avtonomno skupnostjo. Eden od zadrušnikov denimo pojasnjuje:

Nihče v kolektivu ne prejema plačila, vendar bi kljub temu težko govorili o hobijih ali prostovoljstvu, preprosto si skozi lastno aktivnost skupaj z drugimi [v širši avtonomni skupnosti, op. a.] vzpostavljamo boljše razmere bivanja v vse bolj individualizirani družbi, ki nas sili v čedalje bolj prekarni položaj in na splošno razkrajja družbeno tkivo. (Zadrušnik 2)

Člane Zadruga Urbane torej v pomembnem delu motivira kakovost odnosov, ki jih skozi vrtičkanje in povezane aktivnosti tvorijo z drugimi, njihovi splošni družbeni nazori in težnja po udeležanju z neposredno intervencijo na ravni vsakdanjega življenja.

Iz opisane prakse Zadruga Urbane je razvidno, kako politično ozaveščeni kolektivi predstavljajo temeljne institucije kontramoci. Po eni strani so osnova za lansiranje različnih pobud oziroma projektov, ki odpirajo prostor za širjenje praks skupnosti in delovanja na novih področjih, kar je ključnega pomena za razvoj in krepitev gibanja, po drugi pa sodelovanje med kolektivi sploh omogoča graditev kompleksnejše avtonomne skupnosti, ki je sposobna odgovarjati na zahtevnejše potrebe in želje.

Kontraekonomija se v delovanju Zadruga Urbane odraža v razviti proizvodni in distribucijski dejavnosti pri zadovoljevanju osnovnih človekovih potreb, jasni in stalni politični držbi ter zavezanosti njenih članov graditvi skupnosti solidarnosti in vzajemne pomoči. To pa ne pomeni, da je Zadruga povsem ločena od prevladujoče ekonomije in njenega denarnega toka. Kljub prizadevanjem za nemonetarno delovanje po načelu »naredi sam« je namreč občasno vendarle treba uporabljati tudi denar, denimo ko gre za investicije v proizvodna sredstva ali prispevanje v sistem skupnostne vzajemne pomoči:

Investirali smo na primer v lonce za žganjekuho, semena, gradbeni material itd., prispevamo za stroške souporabe prostora in preostale infrastrukture, ki jih Zadrugi na voljo dajejo drugi kolektivi na Metelkovi. Zadruga po svojih močeh in politični presoji zbrana sredstva tudi donira naprej. Tako smo med drugim donirali Protirasistični fronti in za stroške kazni v tovarni Rog. Občasno se vzpostavi želja po tiskani izdaje kakšnega besedila ali plakata.

---

⁹ Podobno kot Metelkova tudi Avtonomna tovarna Rog deluje v zaskvotiranem kompleksu. Junija 2016 ga je poskušala občina izprazniti, a je pri tem naletela na množičen odpor.

Skupaj z anarhistično založbo Acerbic distribution smo izdali knjižico (*Deinstitucionalizacija vrtičkarstva*, velikokrat pa se sredstva namenijo tudi za potne stroške na kmetijo. Eno naših vodil je namreč, da finance ne smejo biti ovira za sodelovanje. (Zadružnik 3)

Poleg že omenjenih prostovoljnih prispevkov uporabnikov alternativne tržnice obstajajo tudi drugi načini, kako denar priteka v Zadrugo. O njih spregovori eden od zadružnikov: »V sklad redno prispeva tudi radijska oddaja Kilavo seme, saj za njeno ustvarjanje Radio Študent izplačuje skromen honorar, sicer pa občasno organiziramo benefit dogodke, na katerih zbiramo prostovoljne prispevke v šengenski kuhinji na Metelkovi.« (Zadružnik 1)

Skozi različne dejavnosti kolektiva se odraža koherentna kontraekonomska praksa: prek mikrop praks samopreskrbne ekonomije, vzpostavitve vozlišč alternativne distribucije dobrin in mrežnega delovanja ter vzpostavitve svojega finančnega sklada je kolektivu uspelo razviti stabilno ekonomsko strukturo, izhajajočo iz temeljnih anarhističnih načel delovanja. Specifični ekonomski odnosi se odražajo tudi v solidarnosti v avtonomni skupnosti ter dojemanju posameznikovega dela kot svobodne aktivnosti z namenom neposrednega poseganja v okolje v skladu s svojimi vizijami, pri tem pa se kolektiv zaveda, da ga takšna praksa v družbi postavlja v opozicijo proti državnim in kapitalističnim interesom.

Samoorganizirani finančni sklad: SISA

Skupnostni investicijski sklad anarhistov (SISA)

je bil ustanovljen leta 2014. Pobuda zanj je prišla iz dela anarhističnega gibanja, ki se je do tedaj že več let ukvarjal z vprašanjem, kako na skupnostni način reševati bivanjske razmere ter se osredinil na proučevanje možnosti nakupa večje hiše za skupno življenje. (Vlagatelj 1)

Iz pogovora s člani sledi, da kolektiv deluje na dveh področjih. V okviru realnih zmožnosti poskušajo reševati stanovanjsko problematiko z načini upravljanja lastnih ali najetih nepremičnin: z vzpostavljanjem stanovanjskih skupnosti, z mehanizmi recipročnih nadomestil namesto tržnih najemnin (pri lastniških nepremičninah) in vzpostavljanjem vzajemnih skladov ter deljenjem dobrin v stanovanjskih skupnostih. Poleg tega pa člani prek sklada kljub njegovi trenutni eksperimentalni fazi, a z jasnimi ambicijami, vzpostavljajo laboratorij za raziskovanje finančnih mehanizmov kontraekonomije, od katerih v prihodnje pričakujejo praktične učinke.

Osnovna dejavnost kolektiva so varčevanje, hranjenje in posojanje denarja, njegov osrednji dolgoročni namen pa organiziranje teh finančnih sredstev na način, ki bi omogočil nakup hiše, s katero bi člani ali vsaj del njih kolektivno reševali svoje

stanovanjske potrebe. Za čas, ko ta dolgoročni cilj ostaja v nedoločeni prihodnosti, pa je sklad zamišljen kot orodje za finančno podporo projektom, ki bi po presoji njegovih članov okrepili anarhistično gibanje. Najbolj običajni primeri potreb, ki jih obravnava SISA, so tisti, ki nastanejo takrat, ko neki kolektiv želi vzpostaviti nov prostor ali izpeljati drug večji projekt, saj lahko stroški dosežejo tudi več tisoč evrov. Treba je denimo kupiti peč ali projektor, zgraditi steno ali pa izdati knjigo, kolektiv, ki si tega želi, pa nima na voljo dovolj finančnih sredstev.

Ideja o ustanovitvi takšnega sklada izhaja iz spoznanja, da kot prekarni posamezniki, tudi če bi želeli, ne moremo dostopati do posojil, tudi ko gre za manjše zneske, ali pa imajo ta oderuško obrestno mero. Zelo preprosta rešitev tega problema je bila skupna hramba denarja, tako da gre pri projektu v resnici le za skupno varčevanje. Če vsak posameznik prispeva nekaj denarja v skupnostni sklad, lahko ta posameznikova dokaj nepomembna vsota postane relevantna in omogoča izpeljavo projektov, ki bi si jih bilo prej, zaradi umanjkanja osnovnih sredstev, nemogoče predstavljati. Tako že sama gesta skupnega sklada omogoča razmišljanje o projektih, ki so s finančnega vidika zahtevnejši. (Vlagatelj 2)

Sodeč po pričevanjih članov kolektiva so zgradili precej razdelan model delovanja, ki temelji na jasnih, anarhističnih načelih in vrednotah. Sklad SISA upravlja horizontalen, samoorganiziran in avtonomen kolektiv, v katerega člani vlagajo svoja finančna sredstva. Vsi člani, ne glede na višino svojega vložka, so pri soodločanju enakovredni, za vse odločitve v zvezi z denarjem, vključno s sprejemom novega člana ali vložka, pa je potreben konsenz. Poleg klasičnih anarhističnih načel organiziranja člani kot ključna navajajo še načela učenja (priznavajo, da nimajo izkušenj s takšnimi projekti), rasti (članstva in števila projektov) in formalizacije (pri čemer birokratske postopke delovanja razumejo kot uporabno orodje za nehierarhično, samoorganizirano prakso, ki omogoča transparentno sodelovanje vseh v skupnih zadevah). Ključna usmeritev, po kateri se sklad razlikuje od klasičnih finančnih institucij, je, da »denar ni sredstvo za ustvarjanje dobička, osebni zaslužek ali finančne igre, katerih namen je delati denar iz denarja« (Vlagatelj 2). Za potrebe preglednosti delovanja sklada kolektiv med svojimi člani izbere upravno skupino, ki izvaja dogovorjene aktivnosti. V sklad lahko vlagajo člani, podporniki in drugi kolektivi, vendar podporniki in kolektivi ne sodelujejo pri odločanju, lahko pa podporniki kadarkoli postanejo člani. Donacije so dobrodošel izraz podpore, lahko jih dajejo posamezniki ali kolektivi, lahko pridejo s strani uspešno zaključenih projektov ali jih zbira SISA na benefit dogodkih, s čimer se prispeva k večanju skupne mase sklada. Vsak član ima možnost, da kadarkoli iz sklada vzame vsa sredstva, ki jih je vanj vložil.

Najlažje vlogo sklada ponazorimo s primerom. V času nastajanja tega prispevka se je na sklad obrnil njegov član, sicer tudi član kolektiva založbe Acerbic distri-

bution. Predlagal je zagon knjižne zbirke, ki bi bila posvečena sodobni zgodovini anarhističnega gibanja v Sloveniji, za kar pa bi potreboval finančno podporo. Člani sklada v projektu prepoznavajo prispevek k anarhističnemu gibanju; prav tako kolektiv založbe že razpolaga z besedili, ki bi jih objavljali, obvlada proizvodni proces, ima dostop do tiskarne, ki deluje po načelu vzajemne pomoči, predvsem pa ima vzpostavljene tudi stabilne mehanizme financiranja. Vendar pa za zagon projekta potrebuje nekaj tisoč evrov, od katerih bi za dve tretjini zaprosil pri skladu SISA. V skladu s predlogom bi se založba zavezala, da v dogovorjenem roku (predlagano je bilo 30 mesecev) denar vrne. Založba bi denar za vračilo pridobila z namenskim odvajanjem dela donacij, ki jih prejema v rednih dejavnostih distribucije radikalne politične literature. Oblikovanje končnega natančnega načrta (ki vključuje konkretizacijo zneskov, določitev frekvence vračil, varovalnih mehanizmov, če bi nastale težave z realizacijo finančnih zavez), je stvar procesa znotraj sklada, ki se mora zaključiti s konsenzualno odločitvijo vseh članov. Projekt bi v upravni skupini sklada dobil svojega odgovornega člana, ki bi spremljal izpolnjevanje dogovorov in zaznaval morebitne težave. Če bi se izkazalo, da založba svojih zavez ne bo mogla izpolniti, bi bili vsi člani kolektiva SISA zavezani, da izgubljena sredstva zagotovijo z dodatnim angažmajem. Projekti Sklada namreč temeljijo na zaupanju, podrobni opredelitvi celotnega projekta, formalizaciji in individualni odgovornosti vseh sodelujočih. Projekt po besedah sogovornikov trenutno še ocenjujejo, v čemer pa ne vidijo problema, saj se jim pomembnejša kot hitrost zdi uspešnost projekta, ki naj okrepi založbo, Sklad in celotno anarhistično gibanje.

Že zdaj pa člani kolektiva razvijajo tudi alternativne modele sobivanja. Eden od primerov, kjer v stanovanju živi več članov kolektiva, je v širšem središču Ljubljane.

Ker je stanovanje prek družinskih članov prešlo v last enega od sostanovalcev, najemnine ne plačujemo, namesto tega vlagamo v skupni sklad, namenjen pokrivanju tekočih stroškov stanovanja, rezervni sklad, namenjen investicijam v vzdrževanje stanovanja, in sklad za skupne stroške – v našem primeru za hrano, internet, naročnino za časopis in podobno, prav tako si iz njega pokrивamo stroške zdravstvenega zavarovanja. Hrana je skupna, vsi pa skrbimo tudi za gospodinjstvo (kuhanje, pospravljanje). Zneski so sicer dogovorjeni vnaprej, a so dopustna tudi odstopanja po načelu solidarnosti, pri čemer so preostali sostanovalci delno razbremenjeni tudi s pomočjo denarja, ki se nabira v skladu za skupne stroške. Imamo mesečne sestanke, na katerih predebatiramo, kaj je treba postoriti, ter si razdelimo delo. (Vlagatelj 3)

Ena od praks članov kolektiva SISA je tudi, da zaradi želje po življenju v skupnosti svoja (manjša) stanovanja oddajajo tistim članom, ki jim bolj ustreza tak način, a od njih namesto najemnine prejemajo recipročno nadomestilo za plačilo stroškov tam, kjer živijo, in amortizacijo lastniškega stanovanja. Ti zneski so občutno nižji od tržne najemnine.

Med vsemi tremi v tej študiji obravnavanimi kolektivi je SISA, vsaj kar se tiče razvijanja finančnih mehanizmov, za zdaj v najbolj začetni razvojni fazi. V študijo je Sklad vključen predvsem zato, ker gre za strukturiran kolektiv z dolgoročno vizijo na področju kontraekonomije. Tako kot preostala dva kolektiva je izšel iz konkretnih potreb politično angažiranih posameznikov, v tem primeru potrebe po stanovanju in zagotavljanju vzdržne finančne podpore za aktivnosti kolektivov, kateri člani so. Četudi majhen po obsegu, je Sklad po mnenju članov kolektiva povsem realno orodje, za katero pa se bo šele v prihodnje pokazalo, koliko ga je avtonomno gibanje zmožno uporabiti.

Avtonomni socialni prostor: Jalla Jalla

Prostori srečevanja in druženja so ključnega pomena za vsako gibanje in z njim povezano skupnost. Eden teh je tudi avtonomen socialni prostor Jalla Jalla z razgibanimi kontrakturnimi dejavnostmi,¹⁰ ki deluje v okviru Metelkove. Kolektiv, ki ga upravlja, je za najino študijo zanimiv zato, ker je v zadnjih letih vzpostavil zanimiv model delovanja, ki temelji na kolektivnem upravljanju prostora in usmeritvi v kontraekonomijo.

Kolektiv Jalla Jalla deluje v stavbi, ki je bila leta 2004 zgrajena na Metelkovi. Sedanji kolektiv se je po odhodu »prve generacije« uporabnikov,¹¹ leta 2012, reorganiziral – odgovornost upravljanja je razširil in razpršil med vse člane in zdaj deluje kot samoorganizirana zadruga z okoli petnajstimi člani. Kolektiv deluje horizontalno na podlagi načel kolektivne in individualne odgovornosti, horizontalnosti in avtonomije, glavni vzvod samoupravljanja pa so redni tedenski sestanki, kjer se odločitve sprejemajo konsenzualno. Osnovna dejavnost Jalle Jalle so dnevno odpiranje javnega prostora, skrb za njegovo delovanje ter organizacija izobraževalnih, ustvarjalnih in rokodelskih delavnic (npr. šivanje, učenje francoščine, risanje), filmskih projekcij, razstav in koncertov ter redna tedenska javna kuhinja »Hrana, ne orožje«.¹² Leta 2015 je kolektiv vzpostavil tudi mehanično delavnico, o kateri več piševa v nadaljevanju.

Jalla Jalla je v letih svoje vpetosti v skupnost Metelkove in širše avtonomno gibanje skupaj z drugimi kolektivi razvila zapleteno mrežo recipročnih odnosov vzajemne pomoči in solidarnosti, ki je osnova in bistveni sestavni del okoli nje razvijajoče se kontraekonomije. Jalla Jalla brezplačno organizira dogodke, delavnice

---

¹⁰ Koncept kontrakture izhaja iz teorije kontramoči in zajema razvoj in širjenje alternativnega delovanja na področju kulture, ki ne bi bil podrejen sistemu vrednot in norm dominantne družbe (Pistotnik, 2016: 45).

¹¹ Besedo uporabnik v AKC Metelkova uporabljajo za posameznike, ki za svoje redno delovanje (umetniško, rokodelsko, politično, kulturno ...) uporabljajo infrastrukturo v AKC Metelkova.

¹² Redna tedenska veganska javna kuhinja hkrati z brezplačnim razdeljevanjem hrane promovira boj proti militarizaciji in mesni industriji.

in benefit dogodke, ali pa daje prostor zanje drugim. Vsi ti dogodki se financirajo iz prostovoljnih prispevkov obiskovalcev ter vzajemne pomoči tovariških kolektivov v obliki izposoje opreme, nudenja prenočišča, deljene uporabe kuhinje itn. Usmeritev Jalle Jalle v zvezi s koncertno dejavnostjo pojasnjuje član kolektiva:

Nastopajoči bendi niso proizvod, namenjen konzumaciji, ampak so del kontrakulturnega gibanja, kjer ne gre za tržno logiko, po kateri na poti do komercialnega uspeha nekaj časa igraš tudi za majhne zneske na prizoriščih »naredi sam«. Nasprotno, gre za promoviranje takšnega načina delovanja na splošno, kjer izvajalci, prostor in obiskovalci vsi po svojih močeh prispevajo k razvoju in obstoju neke kulturne prakse. Tako uspešnost tovrstnih dogodkov ni odvisna le od všečnosti benda ali popularnosti prostora, ampak od širše skupnosti in prepoznavanja pomembnosti podpiranja tovrstnih dogodkov. (Uporabnik 1)

K razvoju kontrakulture, enemu ključnih področij Jallinega delovanja, po svojih zmožnostih pripomorejo preostali uporabniki in kolektivi. Izvajalcem dogodkov, ki gostujejo v Jalli Jalli, pogosto dajo prenočišče drugi prostori na Metelkovi, kar velja tudi za kuhinjo, kjer Jalla Jalla kuha za glasbene skupine in dogodke »Hrana, ne orožje«. V zameno Jalla Jalla uporabljenim prostorom donira drva, izposoja orodje ter sodeluje pri dejavnostih drugih kolektivov, na primer pri alternativnih tržnicah Zadruga Urbane, ki je bila tudi sicer partner Jalle Jalle pri že omenjenih »Jallinih sonaravnih sredah«.

Kolektiv Jalle Jalle je skozi leta delovanja nabral številna orodja za gradbena in vzdrževalna dela, ki so po načelu odgovorne rabe na voljo tudi avtonomni skupnosti. Z namenom krepitev delovanja po načelu »naredi sam« je Jalla Jalla leta 2015 poleg obstoječega zgradila novo poslopje, v katerem je uredila mehanično delavnico, ki je postala dodatno vozlišče kontraekonomije. V njej lahko med drugim kdorkoli v času sezone vsaj dvakrat na teden pod mentorskim očesom uporablja orodje in sestavne dele za servisiranje lastnega kolesa. »Kolesa ne pripelješ serviserju, ampak v samoorganizirano delavnico, ga popraviš sam, na voljo so orodje, materiali in znanje, tudi tu delo poteka na podlagi entuziazma posameznikov in prostovoljnih prispevkov, stroške pa dodatno znižuje recikliranje kolesarskih delov.« (Uporabnik 2) To omogoča izstop iz ustaljene ekonomske prakse v družbi in krepí avtonomen način življenja sodelujočih.

Za politizirane kolektive je značilno, da s svojimi dejavnostmi posegajo tudi na področja splošnih družbenih problematik. Tako je kolektiv Jalle leta 2016 na sebi lasten način aktivno prispeval k širokemu družbenemu angažmaju za vključitev migrantov v družbo. Z delovno skupino Protirasistične fronte za vključevanje migrantk v skupnost je soorganiziral delavnice popravila koles, ki so bile posebej namenjene migrantkam, ki so tedaj živele v ljubljanskem azilnem domu.

Poziv k solidarnostnemu prispevanju (tudi nevoznih) koles je naletel na dober odziv avtonomnega gibanja, saj se je za potrebe migrantov zbralo več kot 50 koles, od katerih se jih je okoli 20 uporabilo za potrebe migrantk, ki so se jih med drugim tudi naučile popravljati. (Uporabnik 2)

Delavnice so izhajale iz teze delovne skupine, da je eden ključnih dejavnikov reproduciranja marginalizacije migrantov, in še dodatno žensk, otežena mobilnost, saj je azilni dom na skrajnem obrobju mesta. Jalla Jalla je s konkretno podporo sestrski pobudi, s katero jo družbi odnos politične afinitete, omogočila relativno uspešen poskus interveniranja v patriarhalne družbene vzorce in prispevala svoj delež k naporom za opolnomočenje določene ranljive skupine ljudi.

Člani kolektiva razumejo celotno Metelkovo kot del svoje, metelkovske skupnosti, in s svojim delovanjem na različnih ravneh tudi sooblikujejo njeno vizijo. Poleg sodelovanja na rednih mesečnih forumih, ki so osnovno politično telo Metelkove, torej prostor razprave in odločanja, vlaga tudi v skupnostne infrastrukturne projekte, kot je na primer postavitve novih javnih sanitarij, namenjenih vsem uporabnikom in obiskovalcem. Svojo jasno politično držo člani kolektiva poleg že omenjenega med drugim izražajo tudi s sodelovanjem v širših družbenih mobilizacijah, jih podpirajo s svojo prisotnostjo in donacijami v obliki propagandnih gradiv ali sredstvi za plačilo kazni, ki jih je zaradi svoje politične dejavnosti deležno anarhistično gibanje.

Nazoren primer sovpadanja kontrakturne in kontraekonomske dejavnosti anarhističnega in širšega avtonomnega gibanja z namenom graditve njegove kontramoči so večji politični skupnostni projekti. Takšen primer je Antifafest,¹³ ki je aprila 2017 v dveh dneh povezal dejavnosti več pobud, kot so Anarhistična pobuda Ljubljana, Študentsko društvo Iskra, galerija Alkatraz, samonikli prireditveni prostor Gromka, feministični pevski zbor Zborke in Zadruga Urbana, izpeljan pa je bil na podlagi prostovoljnega angažmaja in donacij za pokritje stroškov. Namen takšnega dogodka ni bil le utrditi antifašistično pozicijo anarhističnega gibanja, ampak tudi onkraj njega,

saj je bila posebna pozornost namenjena tudi sodelovanju s skupinami, ki se morda ne čutijo kot del anarhističnega gibanja, a podpirajo njegove vrednote. Dogodek smo promovirali v četrtni skupnosti, v Ljubljani in širši regiji – z letaki, plakati in vabljenjem na sorodne javne dogodke (Uporabnik 3),

kar prav tako kaže na željo po intervenciji v širšo družbo.

Manj viden vidik pristopa »naredi sam«, ki pa je ključen za kontraekonomijo in izstop iz dominantne tržne ekonomije, je deljenje oziroma prenos znanja.

---

¹³ Tradicionalni antifašistični festival, ki ga je leta 2017 koordiniral kolektiv Jalla Jalla.

Skupnost je sposobna samoorganizirano izpeljati zahtevnejše projekte tudi zaradi znanj, ki jih posamezniki prispevajo in delijo z drugimi tudi v »zasebnem življenju«, na primer znanje iz statike in gradbeništva, mizarsko, elektroinštalacijsko, vodovodarsko, mehanikarsko znanje, krovsko itn.

Sklep: Od preživetja do graditve kontramoči

Ključ do razumevanja razsežnosti in s tem pomena obstoječih praks kontraekonomije je pogled nanje s stališča vsakdanjega življenja konkretnega člana skupnosti:

Če skušam skozi diskurz dominantne družbe ovrednotiti pridobitve, izhajajoče iz skupnostne ekonomije, lahko rečem takole: dvakrat na teden kosim zunaj, redno hodim na koncerte in razstave, na voljo imam skupnostni avto, dvakrat na teden obiskujem treninge borilnih veščin, na tržnici nabere hrane za dva dni, v boljših obdobjih pa tudi za en teden. Po deveti uri zvečer mi ni treba piti dragega piva v barih, ker vem, da so zanj poskrbeli že prijatelji, ki mi pomagajo tudi pri popravilih kolesa, elektroinštalacije, računalnika in podobno. Če k temu dodam še vse ugodnosti, ki izvirajo iz stanovanjske skupnosti, se tega kar nabere, kljub prostovoljnemu prispevku, saj se pogosto zgodi, da ne prispevam, če nimam, oziroma se pridem recimo na koncert samo podružiti, spet drugič pa prispevam znatnejšo donacijo, še zlasti če bi rad kaj posebej podprl. Letni prihranek glede na stroške življenja v širšem središču Ljubljane, bi, če zaokrožim navzdol, ocenil na okoli dva tisoč evrov, kar je v prekarni situaciji, kjer si skušam zagotoviti petsto evrov dohodka na mesec, kar relevantna vsota. (Zadružnik 2)

Tovrstna poročila najinich sogovornikov, skozi katera se je pogosto ponavljala tema dostopa do določenih dejavnosti in dobrin na podlagi lastne vpletenosti v anarhistično gibanje, potrjujejo finančne učinke delovanja obravnavanih kolektivov. Ti so dveh vrst: na individualni ravni gre za nemonetiziran dostop do virov, ki so potrebni za življenje posameznika in skupnosti, s čimer se zmanjšujejo življenjski stroški, večja socialna varnost in dviga kakovost življenja. Na ravni gibanja pa gre za dostop do različnih virov in sredstev zunaj programa javnih subvencij in tržne dejavnosti, ki ga omogočajo razvite avtonomne dejavnosti in strukture gibanja. Te omogočajo tudi nadaljnja vlaganja v razvoj dejavnosti in struktur na podlagi potreb in želja tistih, ki so vanje vključeni, ne pa na podlagi političnih interesov državnih struktur ali profitne logike kapitala.

Poleg finančnih učinkov ima kontraekonomsko delovanje vseh treh kolektivov, ki sva se jim posvetila v tej študiji, še dve bistveni značilnosti, zaradi katerih imajo pomembno vlogo v razvejenih procesih graditve kontramoči anarhističnega in

širšega avtonomnega gibanja. Prvič, vsak kolektiv vlaga v številne pobude in projekte drugih kolektivov. Povsem običajno je, da kolektivi drug drugega podpirajo, včasih tudi neposredno finančno, ter s tem krepijo celotno anarhistično gibanje in njene raznolike dejavnosti: Jalla Jalla in Zadruga Urbana donirata A-infoshopu, kolektiv Festival za svobodo svetov¹⁴ donira v sklad SISA, A-infoshop finančno podpre vzpostavitev telovadnice v Rogu¹⁵ in tako naprej; Zadruga Urbana uporabi Jallo Jallo za sestanke, pristopi k njeni pobudi za gradnjo skupnostnega vrta na Čolnarski in omogoča rabo svojega orodja itn. Prikaz sistema tovrstnih odnosov bi lahko na ta način nadaljevali z dodajanjem drugih povezav med posameznimi kolektivi. Vse to priča o obstoju kompleksnega ekosistema anarhističnega gibanja, sestavljenega iz številnih avtonomnih kolektivov, ki jim uspe z dejavnostmi svojih članov zadovoljevati nekatere osnovne vsakodnevne potrebe in želje posameznikov, in sicer z mehanizmi, ki so jih zgradili sami, in se izmikajo nadzoru oblasti. Ravno ti kolektivi so tiste družbene institucije, ki so postavljene v opozicijo do države in kapitala, o katerih piše Graeber (2013: 25).

Druga bistvena značilnost kolektivov iz anarhističnega gibanja je njihova političnost. Ta je vezivo, ki posamične kolektive in njihove mnogotere dejavnosti povezuje v skupen politični prostor, zaradi katerega je anarhistično gibanje zmožno sodelovanja v zahtevnejših oziroma obširnejših intervencijah, s konkretnimi političnimi učinki v družbi. Političnost je konstitutivni del vseh omenjenih kolektivov in ne dodatek, naključen pojav ali izraz osebne preference. Veganska večerja v skvotu ni nikoli samo večerja, temveč je eden od mehanizmov izvajanja politike odnosa do prostora, prek katerega se v dolgoročnem političnem procesu graditve kontramoci poraja skupnost s svojo kontrakulturo in kontraekonomijo. Na tej točki se velja spomniti analize Manuele Zechner in Bue Rübner Hansena o politiki reprodukcije gibanja *piqueteros* iz Argentine:

Načini, na katere skupnosti *piqueteros* v Argentini združujejo svoj boj proti državi z gradnjo kolektivne infrastrukture, na primer z gradnjo skupnostnih vrtov, zdravstvenih centrov in socialnih prostorov, so omogočili nastanek močnih podpornih mrež. Te mreže so gosto tkane iz niti formalnih in neformalnih odnosov, kar jim omogoča vzpostavitev relativno obsežnih sistemov socialnega skrbstva in osebnih vezi. V kolektivni spomin sodelujočih v teh mrežah je vpisan boj za enakost, saj je ta izkušnja pomembno skupnostno vezivo. (Zechner in Rübner Hansen, 2015)

---

¹⁴ Festival za svobodo svetov je bila *ad hoc* pobuda, ki je leta 2009 po antifašistični manifestaciji »Za svobodo sveta« organizirala festival.

¹⁵ Telovadnica Rog je se je kot avtonomni prostor, namenjen športnim aktivnostim, v Avtonomni tovarni Rog vzpostavil z veliko podporo nekaterih kolektivov iz avtonomnega gibanja.

Tako kot *piqueterosi* v Argentini tudi anarhistično gibanje v Sloveniji gradi lastno infrastrukturo, tke mreže vzajemne pomoči, politično deluje, vse skupaj pa poganja jasna politična zavest.

V Sloveniji se po množičnosti praks ne moremo primerjati s kooperativami v Kolumbiji, ki se denimo ukvarjajo z zbiranjem in predelavo odpadkov, ali z Movimento dos Trabalhadores Rurais Sem Terra (MST) v Braziliji itn., kjer je v strukture neformalne oziroma ljudske ekonomije vpetih veliko ljudi, ki so od nje tudi vsakodnevno odvisni (Laville, 2010). Vendar so te prakse s stališča vsakdanjega življenja tistih, ki so del njih, pomembne, četudi ostajajo obrobne s stališča družbe. Oziroma kot pravita Santos in Rodríguez-Garavito v svojem premisleku o alternativah neoliberalni globalizaciji:

Alternative, ki so nam na voljo, implicirajo postopne spremembe, ki peljejo k ustvarjanju prostorov solidarnosti znotraj ali na robovih globalnega kapitalizma. Takšne alternative v temeljih spreminjajo življenjske razmere posameznikov, ki so vanje vključeni. /.../ Če uspešnost alternativ ocenjujemo zgolj po njihovi zmožnosti, da hitro dosežejo radikalno transformacijo in popolnoma zamenjajo obstoječo ekonomsko in politično ureditev, potem nobena od alternativ, o katerih je tu govor, nima smisla. (2006: lv)

Santos in Rodríguez-Garavito opozarjata, da z uporabo orodij dominantne ekonomije ni težko pokazati, da so vsi ti eksperimenti zgolj kaplja v morje, da pa imajo vendarle izjemno velik pomen za družbo, ker temeljijo na realnih potrebah in vpetosti v konkretne in odprte politične procese, ki so usmerjeni v prihodnost. Skozi te eksperimente se namreč ljudje, ki v shemah dominantne ekonomije in politike morda sploh niso zastopani, konstituirajo kot politični subjekti. Ozaveščenost, zakoreninjenost v vsakdanje življenje resničnih ljudi ter nenehen kolektivni proces raziskovanja je tisto, kar te eksperimente, četudi potekajo na robu dominantne družbe, dela za pomembne tudi za družbo na sploh.

Kontraekonomija kot oblika politike reprodukcije ima za zdaj v Sloveniji relativno skromne razsežnosti, vendar njenega pomena vseeno ne smemo podcenjevati. Že zdaj obstoječa skupnostna infrastruktura anarhističnega in avtonomnega gibanja s svojimi socialnimi centri, skvoti, infoshopi, zadrugami, stanovanji, kuhinjami, vrtovi, kmetijami, delavnicami, telovadnicami, knjižnicami in ostalimi kulturnimi prizorišči zagotavlja plodna tla za vzgajanje in ohranjanje radikalnih teorij in praks ter s tem nadaljnji razvoj kontramoci. Glede na to, da anarhistično gibanje deluje v družbi, ki je izpostavljena poskusom vzpostavitve režimov nadzora, regulacije, razlastitve in kategorizacije, bo prihodnost anarhističnega gibanja odvisna tudi od uspešnega zoperstavljanja le-tem. Naj gre za skupnostni vrt, dostopno stanovanje ali avtonomne prostore, želja po tvorjenju vključujoče in politizirane skupnosti v praksi pogosto pomeni tudi boj za drugačno družbo, v tem boju pa brez močnih institucij kontramoci ni mogoče dolgo vztrajati.

Literatura in drugi viri

- ALBERT, MICHAEL (2003): *Parecon: Life After Capitalism*. London: Verso.
- BERARDI, FRANCO (2012): *The Uprising: On Poetry and Finance*. Los Angeles: Semiotext(e).
- CASADEVANTE KOIS, JOSÉ LUIS FERNÁNDEZ, NEREA MORÁN IN NURIA DEL VISO (2018): Madrid's Community Gardens: Where Neighbourhood Counter-Powers Put Down Roots. *TNI Longreads*. Dostopno na: <http://longreads.tni.org/state-of-power-2018/madrids-community-gardens> (1. februar 2018).
- COLECTIVO SITUACIONES (2007): Something More on Research Militancy: Footnotes on Procedures and In(Decisions). V *Constituent Imagination: Militant Investigations // Collective Theorization*, S. Shukaitis in D. Graeber (ur.), 73–93. Oakland: AK Press.
- COLECTIVO SITUACIONES (2012): *19&20: Notes for a New Social Protagonism*. New York: Autonomedia.
- COLECTIVO SITUACIONES (2003): On the Researcher-Militant. *Transversal*, september. Dostopno na: <http://eipcp.net/transversal/0406/colectivosituaciones/en> (1. februar 2018).
- DALY, HERMAN (2013): A Further Critique of Growth Economics. *Ecological Economics* (88): 20–24. Dostopno na: http://www.sfu.ca/~poitras/Daly_Economic.pdf (1. februar 2018).
- ENDNOTES (2010): Crisis in the Class Relation. *Endnotes 2*: 2–19.
- FEDERICI, SILVIA (2012): *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction, and Feminist Struggle*. New York: PM Press.
- FLAKER, VITO @ BOJ ZA (2013): *Direktno socialno delo*. Ljubljana: Založba I*cf.
- GRAEBER, DAVID (2011): *Debt: The First 5,000 Years*. New York: Melville House Publishing.
- GRAEBER, DAVID (2013): *Fragmenti anarhistične antropologije*. Ljubljana: Založba I*cf.
- HAIVEN, MAX (2013): Okupacije in boj za reprodukcijo – Intervju s Silvio Federici. *Časopis za kritiko znanosti XL(254)*: 132–138.
- HARVEY, DAVID (2007): Neoliberalism as Creative Destruction. *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 610: 22–44.
- HOLLOWAY, JOHN (2010): *Crack Capitalism*. London: Pluto Press.
- HOLTZMAN, BEN, CRAIGH HUGHES IN KEVIN VAN METER (2007): Do It Yourself ... And the Movement Beyond Capitalism. V *Constituent Imagination: Militant Investigations // Collective Theorization*, S. Shukaitis in D. Graeber (ur.), 44–61. Oakland: AK Press.
- HOOKS, BELL (1989): Choosing the Margin as a Space of Radical Openness. *Yearnings: Race, Gender and Cultural Politics*: 203–209.
- HRVATIN, ASJA (2013): 150: gibanje za ustvarjanje novih prostorov skupnega in skupnosti. *Socialno delo* 52(2/3): 181–188.
- JALLA JALLA (2017): *Antifa fest 21. in 22. april (AKC Metelkova Mesto)*. Dostopno na: <https://www.facebook.com/events/373025289763480> (1. februar 2018).
- JEFFS, NIKOLAI (2007): Državica Ptičjestrašilna Milene Kosec in anarhizmi: manifestni, latentni, inverzni. V *Državica Ptičjestrašilna Milene Kosec*, B. Škrjanec (ur.), 41–72. Ljubljana: Mednarodni grafični likovni center.

- KILAVO SEME (2016): Zgodba skupnostnega vrta na ulici Velika čolnarska 15. *Radio študent*, 21. junij. Dostopno na: <https://radiostudent.si/druzba/kilavo-seme/zgodba-skupnostnega-vrta-na-ulici-velika-colnarska-15> (1. februar 2017).
- KLEIN, NAOMI (2007): *Doktrina šoka: razmah uničevalnega kapitalizma*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- KOROŠEC, PETER (2014): Ideje in prakse organiziranega anarhizma pri nas (1999–2014). *Časopis za kritiko znanosti* XLII(257): 30–52.
- KROPOTKIN, PETER (2009): *Mutual Aid: A Factor of Evolution*. London: Freedom Press.
- LAVILLE, JEAN-LOUIS (2016): The Solidarity Economy: An International Movement. *RCCS Annual Review*. Dostopno na: <http://rccsar.revues.org/202> (1. februar 2018).
- NARDI, JASON (2016): Solidarity Economy in Europe: An Emerging Movement with a Common Vision. Prispevek iz Evropske poletne šole, Praga, 16.–26. julij. *Socioeco*. Dostopno na: <http://base.socioeco.org/docs/solidarity-economy-in-europe-a-common-framework.pdf> (1. februar 2018).
- NEGRI, ANTONIO IN MICHAEL HARDT (2010): *Skupno: onkraj privatnega in javnega*. Ljubljana: Študentska založba.
- NEWBURY, JANET (2013): Realizing New Economic Futures, One Community at a Time. *Community Economies*. Dostopno na: <http://www.communityeconomies.org/site/assets/media/JanetNewbury/Realizing-New-Economic-Futures.pdf> (1. februar 2018).
- PIANTA, MARIO IN RAFFAELE MARCHETTI (2007): The Global Justice Movements: The Transnational Dimension. V *The Global Justice Movement: A Cross-National and Transnational Perspective*, D. della Porta (ur.), 29–51. Boulder: Paradigm.
- PISTOTNIK, MATEVŽ (2016): *Alternativno, anarhistično izobraževanje*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- POHLEVEN, NINA (2013): Maribor metropola! *Časopis za kritiko znanosti* XL(254): 50–59.
- PREKERNI OSIR (2012): *Izjava ob stavki zaposlenih v javnem sektorju: Za nove pravice!* Dostopno na: <https://prekernost.wordpress.com/2012/04/18/za-nove-pravice/> (1. februar 2018).
- PROTIRASISTIČNA FRONTA BREZ MEJA IN DRUGI (2015): Izjava Protirasistične fronte brez meja. *Komunal*, 22. september. Dostopno na: <http://komunal.org/teksti/266-izjava-protirasistične-fronte-brez-mejaIniciativa> (1. februar 2018).
- RECLAIM THE FIELDS (N. D.): *About*. Dostopno na: <http://www.reclaimthefields.org/about> (9. november 2017).
- RÜBNER HANSEN, BUE (2015): Surplus Population, Social Reproduction, and the Problem of Class Formation. *Viewpoint Magazine*, 31. oktober. Dostopno na: <https://www.viewpointmag.com/2015/10/31/surplus-population-social-reproduction-and-the-problem-of-class-formation> (1. februar 2018).
- SANTOS, BOAVENTURA DE SOUSA IN RODRÍGUEZ-GARAVITO, CÉSAR A. (2006): Introduction. Expanding the Economic Canon and Searching for Alternatives to Neoliberal Globalization. V *Another Production is Possible. Beyond the Capitalist Canon*, B. de S. Santos (ur.), XVII–LXII. London/NY: Verso.

- SITRIN, MARINA (UR.) (2006): *Horizontalism: Voices of Popular Power in Argentina*. Oakland: AK Press.
- TEPINA, DAŠA (2015): *Revolucionarne utopije: Anarhizem skozi prakso in teorijo*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- VRADIS, ANTONIS IN DIMITRIS DALAKOGLU (2011): *Revolt and Crisis in Greece: Between a Present Yet to Pass and a Future Still to Come*. Edinburgh, London: AK Press, Occupied London.
- ZADNIKAR, DARIJ (2011): *Epistemologija odpora*. Dostopno na: http://zadnikar.blogspot.com/2011_10_01_archive.html (1. februar 2018).
- ZADRUGA URBANA (2014): *(De)institucionalizacija vrtičkarstva*. Ljubljana: Acerbic Distribution, Zadruga Urbana.
- ZADRUGA URBANA (2012): *What is Zadruga Urbana?* Dostopno na: <https://zadrugaurbana.wordpress.com/2012/03/07/what-is-zadruga-urbana/> (1. februar 2018).
- ZADRUGA URBANA (2015a): *O peti sezoni (2014)*. Dostopno na: <https://zadrugaurbana.wordpress.com/2015/04/10/o-peti-sezoni-2014> (1. februar 2018).
- ZADRUGA URBANA (2015b): *Ustavimo fracking v Petišovcih*. Dostopno na: <https://zadrugaurbana.wordpress.com/2015/03/01/frack-off/> (1. februar 2018).
- ZECHNER, MANUELA IN BUE RÜBNER HANSEN (2015): Building Power in a Crisis of Social Reproduction. *ROAR Magazine*. Dostopno na: roarmag.org/magazine/building-power-crisis-social-reproduction (1. februar 2018).